

ARTIKKELI

KOHTAAMISIA KERRONNAN TILASSA

MIELISAIRAALAPOTILAITA KOSKEVAN MUISTELUKERRONNAN RAKENTUMINEN

Anna Kinnunen

Anna: Mitenkä nämä potilaat käyttäyty? Että oliko ne aina ihan rauhallisia vai...? Joskus oli varmaan huonoja päiviä ja?

Terttu: Niin onhan niitä huonoja päiviä mutta ei meille oo millonkaan tehneet vastarintaa tai mittään semmosta että mejän olis tarvinnu pelätä niitä. Ei millonkaan, ei oo mittään semmosta muistoo... Että paljo vaikeempaa on sijaislapsia kasvattaa kuin niitä. Paljon vaikeempaa, murrosikäisiä, mitä meillä on ollu kokemusta pitkään siitä. Ei, ei voi niitä verrata samalla tavalla.¹

Sitaatti on lainaus vuonna 2007 tekemästani haastattelusta. Siinä kertova Terttu otti aikanaan mielisairaalapotilaita kotiinsa perhehoitoon. Haastattelua tehdessäni huomioni kiinnittyi hänen tapaansa vastustaa tai puolustaa asioita, joita en haastattelijana ollut ottanut esille. Sama toistuu myös muissa alun perin kandidaatintutkielmaani (Kinnunen 2008) varten toteuttamissani haastatteluissa. Edellä tämä näkyy haastattelutavan tavassa nostaa esille potilaiden mahdollinen vastarinta ja näitä kohtaan tunnettu pelko kieltämällä niiden olemassaolo. Vaikka kysymykseni ei ole täysin neutraali, koen

haastattelutilanteessa olleen läsnä jotakin, mitä en itse ole tuonut kerronnan kohteeksi. Muistelun aihe, vanha mielisairaala ja sen potilaat, aktivoi tiettyjä tunteita ja käsityksiä, jotka ovat kerronnassa läsnä ja ohjaavat sen rakentumista. Tässä artikkelissa lähestyn ilmiötä tarkemmin.

Tarkastelen, miten neljässä siilinjärveläistä Harjamäen sairaalaa² (1926–1997) ja sen potilaita koskevassa haastattelussa³ rakennetaan kerrontaa mielisairaalapotilaista. Kerronnan kohteena on historiallisesti ja kulttuurisesti marginaaliin asettuva ihmisryhmä, mutta nykyhetken suomalaisessa kulttuurissa toiseuden avoin ylläpito ymmärretään kuitenkin sopimattomaksi. Kiinnostavaa on mielisairaisiin suhtautumisen ja heistä puhumisen kulttuurinen problemaattisuus: miten kertoa aiheesta, joka liittyy erilaisuuden ja normaaliuden välisiin rajantekoihin ja mahdolliseen toiseuden tuottamiseen?

Analysoidessani epäselviin kulttuurisiin käsityksiin ja hierarkioihin kytkeytyvää kerrontaa käytän *valta-* ja *vastanarratiivin* käsitteitä. Niiden avulla tarkastelen, millaiset kulttuuriset käsitykset tunnistetaan hallitseviksi ja miten kertojat *asemoivat* itseään suhteessa niihin. Kehitän ajatusta muistelukerronnasta kulttuurisissa ja sosiaalisissa kohtaamisissa rakentuvana, merkityksiä tuottavana tilana, *kerronnan tilana*⁴. Siihen nojautuen hahmotan kerronnan rakentumista kohtaamisissa, joissa kertojat asemoivat itseään suhteessa mielisairaalapotilaiden olemusta ja käyttäytymistä koskevaan valtanarratiiviin sekä tilassa läsnä oleviin ihmisiin. Heitä ovat kerronnassa esiintyvät henkilöt ja haastattelija kerrontatilanteen osallistujana. Kerronnan tilan kautta korostan *valta-* ja *vastanarratiivien* sosiaalista ja dynaamista rakentumista. Kerronnassa on kyse ainutkertaisesta artikuloitusta hetkestä, jossa minä ja kukin kertoja kävimme neuvottelua mielisairaalapotilaiden asemasta kulttuuristen käsitysten ja hierarkioiden verkostoissa ja eräänlaisesta oikeasta tavasta puhua arkaluontoisesta aiheesta.

Kerronnan tilan kohtaamiset jäsentävät aineiston analysoinnin kolmeen teemaan. Teoreettisen viitekehyksen esiteltyäni aloitan tarkastelun *vastanarratiivien* muodossa usein ilmenevästä kertojien ja *valtanarratiivin* kohtaamisesta. Sen kautta etenen kerronnan tilan sosiaalisten kohtaamisten analysointiin, jolloin huomio on kertojien sekä *valtanarratiivin* kerrontaan tarjoaman toiseuden välisissä asemoinneissa. Kolmannessa analyysiluvussa selvitän itseni ja kertojien kohtaamista *valta-* ja *vastanarratiivien* aktivoijana. Artikkelin painopiste on käsitteellisessä ja metodisessa kehittelyssä: *valta-* ja *vastanarratiivin* sekä kerronnan tilan käsitteiden kautta kehitän metodia, jonka avulla on mahdollista hahmottaa hallitsevia kulttuurisia käsityksiä ja kerrontakontekstin merkitystä näiden tulkintojen esittämisessä.

MUISTOJA MIELISAIRAALAPOTILAISTA: AINEISTO JA ETIIKKA

Haastateltavieni yksityisyyden suojaamiseksi (ks. esim. Kuula 2006a, 201, 214) olen nimenyt heidät peitenimillä Leenaksi, Kalervoksi, Tertuksi ja Heikiksi. Leena ja Kalervo ovat tehneet sairaalassa vuosikymmenten hoitajanuran. Terttu otti sairaalan potilaita perhehoitoon⁵ kotitalalleen. Heikki on tehnyt sairaalassa remonttia ja vierailut siellä sukulaistaan tapaamassa, mutta muihin haastateltaviin verrattuna kontakti potilaisiin on ollut etäinen.

Aineistoa anonymisoidessani en ole häivyttänyt haastateltavieni sairaalasuhdetta ja sitä kautta työpaikkaa koskevia tietoja, koska tulkintaa tehdessäni haluan tuoda kyseisen suhteen esille yhtenä kerrontaan mahdollisesti vaikuttavana tekijänä. En sen sijaan määrittele tarkasti, mihin ajankohtaan muistot kiinnittyvät. Valinta on paitsi eettinen myös näkökulmani määrittämä: muisteltaessa menneisyyden konstruointi tapahtuu aina nykyhetkessä (Makkonen 2005, 85; Portelli 2006, 55, 58; Ukkonen 2006, 187–188), ja kerronnan tilan käsitteen kautta korostan nimenomaan kerrontakontekstin merkitystä muistelukerronnan rakentumisessa.

Laki määrittelee yksilön terveydentilaa koskevat tiedot arkaluonteisiksi (Kuula 2006a, 135 ja 2006b, 130). Konkreettisesti aineistossani puhutaan mielisairauksista tai niistä kärsineistä yksilöistä kuitenkin vain harvoin. Haastateltavani eivät itse ole olleet sairaalassa hoidossa, ja jos puhe lähenee yksittäisten potilaiden sairautta, myös kertojat tunnistivat aiheen arkaluonteisuuden ja tuottivat kerrontaansa sen mukaan, ilman potilaiden nimiä ja sairauksia.

Terveystietojen sijaan kerronta koskettaa usein erilaisuutta kohtaan tunnettuja pelkoja ja ennakkoluuloja, jotka korostuvat tulkintatyökaluina käyttämäni valta- ja vastanarratiivin käsitteiden kautta. Jukka Timonen (2013, 63) on todennut tutkijan käyttämien käsitteiden ja kategorioiden olevan eettisesti merkityksellisiä valintoja. Ne voivat toimia tutkijan omassa ymmärryksessä ja tiedeyhteisössä, mutta tutkittava voi kokea ne sopimattomiksi välineiksi omien kokemustensa tulkinnassa. Käyttämäni valta- ja vastanarratiivin käsitteet nostavat aineistomassasta esille ennakkoluulojen kaltaisia kielteisiä pidettyjä piirteitä. Soveltaessani niitä verrattain suppean aineiston neljään kertojaan on vaarana, että tulkintani ymmärrettäisiin näiden piirteiden kiinnittämiseksi haastateltavieni henkilökohtaisiksi ominaisuuksiksi. Lähestymällä haastateltavien puhetta erilaisissa kohtaamisissa rakentuvana kerrontana pyrin painottamaan kulttuurin merkitystä näiden piirteiden aktivoijana: kyse ei ole vain henkilökohtaisista käsityksistä, vaan muistaminen on kanssakäymistä kulttuuristen käytäntöjen kanssa ja yksilöt esittävät muistojaan kulttuurinsa jäsenenä ja sen vaikutuksen alaisina (ks. esim. Gergen 1994, 89). Mahdolliset pelot ja ennakkoluulot kertovat enemmän kulttuurisesta erilaisuuden sietokyvystä kuin yksittäisten muistelijoiden mielipiteistä.

Myös paikantumista koskevat kysymykset (ks. esim. Fingerroos 2003; Heikkinen 2010; Raunola 2010; Kaarlenkaski 2012, 34–38) liittyvät eettisiin näkökohtiin. Olen lähtöisin Siilinjärveltä, mutta pelkän oman taustan kertomisen sijaan ymmärrän paikantumisen merkitsevän itseni käsittämistä ja käsittelyä yhtenä kerronnan tilan osatekijänä. Pohdin omassa alaluvussaan, miten oma positioni tuottaa kerronnan tilassa esimerkiksi ennakkoluuloihin kytkeytyviä kulttuurisia käsityksiä.

KERRONNAN TILA KOHTAAMISPAIKKANA

Määriteltäessä *tilan* käsitettä sitä on tavattu lähestyä *paikan* kautta. Kummankaan käsitteen merkitys ei ole yksiselitteinen, vaan niiden sisältö ja keskinäiset suhteet asettuvat eri ajattelijoilla eri tavoin (vrt. esim. Haarni ym. 1997, 16–17; De Certeau 2002, 117).

Oma näkemykseni *kerronnan tilasta* pohjautuu käsitykseen tiloista erilaisten vaikutteiden risteämisessä syntyvinä sosiaalisina kohtaamispaikkoina. Kirsi Saarikangas (2002, 69, 75) on lähestynyt lähiöitä monimerkityksisinä ja dynaamisina sosiaalisesti tuotettuina tiloina, jotka syntyvät luonnon, rakennetun ympäristön, asukkaiden sekä menneen ja nykyisen kohtaamisessa. Doreen Massey (2008, 29–30, 144) näkee tilan rakentuvan toisiinsa niveltävien sosiaalisten suhteiden verkostoista. Varsinaiseksi kohtaamispaikaksi hän ymmärtää paikan, jonka hän käsittää toistensa kanssa vuorovaikutuksessa olevien ihmisten sosiaalisten suhteiden rakennelmaksi. Paikat eivät Massey'n ajattelussa ole rajallisia maantieteellisiä alueita vaan risteys- ja kohtaamispaikkoja, erityisiä artikuloituja hetkiä sosiaalisten suhteiden ja ymmärrysten verkostoissa. Itse nojaudun kehittämäni käsitykseen muistelukerronnasta merkityksiä tuottavana tilana, erityisenä artikuloituna hetkenä, joka syntyy kerrontakontekstin kulttuurisissa ja sosiaalisissa kohtaamisissa. Tiloille ominaiseen kaksivuoroiseen tapaan (ks. esim. Saarikangas mts. 49) kerronta synnyttää tilan, mutta vastaavasti tila ja siinä tapahtuvat kohtaamiset synnyttävät kerronnan rakenteita ja merkityksiä.

Kerronnan tilan kulttuurisilla kohtaamisilla viitataan haastateltavien kerronnassa tapahtuvaan henkilökohtaisten kokemusten ja mielisairaalapotilaita koskevien kulttuuristen käsitysten vuorovaikutukseen. Kertoessaan elämästään yksilöt ovat aina kytköksissä laajempaan kontekstiin, ja muistot peilaavat kertojan kulttuurille ominaisia ajattelutapoja, mielipiteitä, arvoja, uskomuksia ja tunteita (Korkiakangas 2006, 126; Kortelainen 2008, 33). Sama ilmiö pätee tiloihin: Saarikankaan (2002, 55) sanoin niiden merkitykset rakentuvat ”henkilökohtaisen ja yhteisesti jaetun, minän ja maailman kohtaamisissa”. Käsityksellä muistelukerronnasta kohtaamisissa syntyvänä ja merkityksiä tuottavana tilana pyrin korostamaan kerrontakontekstissa tapahtuvaa henkilökohtaisen ja kulttuurisen dynaamista vuoropuhelua kerronnan rakentajana, mitä käsitteellistän yksityiskohtaisemmin valta- ja vastanarratiivien kautta.

Tilat eivät ole olemassa tyhjiössä, vaan ne syntyvät ja saavat merkityksensä tilaa käyttävien ihmisten toiminnassa (Lefebvre 1991, 93–94; Saarikangas 2002, 48–49). Kerronnan tilan sosiaalisina kohtaamisina tarkastelen kertojien ja kerronnan henkilöiden sekä kertojien ja haastattelijan välistä vuorovaikutusta. Konkreettisimmalla tasolla tilassa kohtaavat minä haastattelijana ja kukin kertoja haastateltavana. Jo haastattelukonteksti sinänsä kutsuu tiettyihin asemiin: haastattelijaa kysyjän ja tietämättömän osapuolen rooliin ja haastateltavaa vastaajan ja tietäjän rooliin. Haastattelujen kulku ei kuitenkaan ole sidoksissa kulttuurisesti ennalta määrättyihin rooleihin, vaan niissä käydään jatkuvaa neuvottelua osanottajien asemasta, keskustelun suunnasta ja oikeudesta tietoon. (Ruusu-vuori & Tiittula 2005, 22; Pöysä 2010, 155–157; Ruusu-vuori 2010, 269.) Haastattelijan ja haastateltavan kohtaamisen ohella analysoin itseni ja kertojien kohtaamista myös muissa kerronnan rakentumisen kannalta merkityksellisissä asemissa. Lisäksi kerronnan kautta tuotetuissa sosiaalisissa maisemissa on usein läsnä poissaolonsa kautta määrittyvä kolmas osapuoli (Pöysä mts. 154). Minun ja kertojien kohtaamisen lisäksi hahmotan kerrontaa tilana, jossa ovat läsnä myös kerronnan henkilöt, kuten mielisairaalapotilaat sekä muut kerronnassa esiintyvät ihmiset.

Tarkastellessani haastateltavieni suhtautumista kohtaamiinsa kulttuurisiin käsityksiin ja tilan henkilöihin käytän *asemoinnin* käsitettä. Sillä tarkoitan kertojien tietoista

tai tiedostamatonta toimintaa, jossa he asettavat esimerkiksi kerronnassaan esiintyviä ihmisiä tiettyihin rooleihin ja tiettyjen näkökulmien edustajaksi suhteessa itseensä (ks. esim. van Langenhove & Harré 1999; Rastas 2005, 94–95; Pöysä 2008 ja 2010). Michael Bambergin (1997, 336–337, 339, 341) mukaan kertojille on tyypillistä asemoida itseään kolmella tasolla: esittämänsä kertomuksen toimijana suhteessa kertomuksen toisiin toimijoihin, puhetilanteen osallistujana suhteessa sen muihin osallistujiin sekä kerronnan kautta identiteettiään rakentavana yksilönä suhteessa valtanarratiivien kaltaisiin laajoihin kulttuurisiin merkityksiin. Vastaavasti tarkastelen mielisairaalapotilaita koskevan kerronnan rakentumista haastateltavien etsiessä itsensä, kerronnan henkilöiden sekä haastattelijan asemaa suhteessa valtanarratiivin tarjoamiin malleihin ja merkityksiin.

KERRONNAN KIINNITTYMINEN KULTTUURIIN: VALTA- JA VASTANARRATIIVIT

Narratiivien tutkimus jakautuu useisiin tutkimusperinteisiin, joissa kertomuksia ja kerrontaa määritellään eri näkökulmista (Hyvärinen 2006, 2–4; De Fina & Georgakopoulou 2012, 1–2). Osa tutkijoista on yhdistänyt ajatuksia narratiiveista ideologioihin ja kuvannut ideologioita narratiivisiksi malleiksi organisoituneiksi laajoiksi kulttuuristen teemojen joukkioiksi. Tällöin kertomukset kytketään väljästi hallitseviin kulttuuriin diskursseihin, käsitteisiin ja mielikuviin. (De Fina & Georgakopoulou mts. 143.) Oma tulkintani kytkeytyy tähän tutkimustraditioon, jossa narratiivit ymmärretään yksittäistä tekstityyppiä laajemmiksi ajattelua ja kerrontaa ohjaaviksi kulttuurisiksi tulkinnoiksi. Sen mukainen ajattelu kiteytyy käsityksessä *valtanarratiivien* (engl. *meta/master narratives*) olemassaolosta. Valtanarratiivit ovat eräänlaisia kulttuurisesti jaettu ja hallitsevia kerronnan kehyksiä, joiden alaisuudessa puhujat toimivat ja joiden mukaiseksi kerronnan sisältö helposti rakentuu (Bamberg 2004, 359–360).

Tulkitsen haastateltavieni muistelukerronnan rakentuvan suhteessa mielisairaalapotilaiden olemusta ja käyttäytymistä koskevaan valtanarratiiviin. Jäljitän sen olemassaoloa ja tulkintoja aineistossani esiintyvien kieltojen kautta: kerronnan tilassa on läsnä jotakin, mitä en kysymyksilläni ole ottanut esille mutta johon kertojat toistuvasti asemoivat itseään puhumalla sitä vastaan (ks. myös Jones 2004, 175–182). Lähestyn ja avaän ilmiötä käsitteen *vastanarratiivi* (engl. *counter narrative*) kautta. Vastanarratiivit ovat kertomuksia, joita ihmiset elävät ja kertovat ja jotka tarjoavat vaihtoehdon ja vastuksen kulttuurisesti hallitseville narratiiveille. Viime vuosikymmenten aikana käsitettä on hyödynnetty esimerkiksi naistutkimuksessa, sosiologiassa ja psykologiassa. Sen käsitteellinen kiinnostavuus piilee sen kyvyssä avata valtanarratiivien usein piilossa pysyviä ja analyysyjä pakenevia rakenteita ja tulkintoja. (Andrews 2004a, 1–3 ja 2004b, 10.)

Valta- ja vastanarratiiveja on tutkittu erityisesti institutionaalisissa kerrontatilanteissa, kuten oikeussaleissa (esim. Trinch & Berk-Seligson 2002) ja poliisilaitoksilla (esim. Johnson 2008), joissa toimii ihmisiä epäsymmetrisissä rooleissa ja statuksissa. Näissä tilanteissa kerronta kytkeytyy valtaan siitä, mitä ja miten kerrotaan, kenellä on siihen oikeus ja millaisia seurauksia tietynlaisten kertomusten esittämisellä on yksilöiden ja

ryhmien elämässä. Arkipäiväisen elämän epävirallisissa konteksteissa kertominen assosioidaan usein yhteistyöhön, mutta yhtä lailla myös niissä kohtaa ihmisiä erilaisissa ja eriarvoisissa asemissa. (De Fina & Georgakopoulou 2012, 125, 128–129.) Todellisuuden yksioikoisen kuvaamisen sijaan narratiivit ovat siis aktiivista tekemistä. Ne eivät ole neutraaleja todellisuuden heijastumia, vaan ne saavat muotonsa ja sisältönsä sosiaalisessa kanssakäymisessä ainutlaatuisissa kerrontatilanteissa. (Bruner 2003, 45; Murakami 2004, 45; Thorsby 2004, 79.)

Narratiivien kontekstisidonnaisen ja sosiaalisen luonteen vuoksi ei ole muuttumattomuutta ja itseäänselvää, mikä on vallitsevaa ja mikä vastustavaa (Bamberg & Andrews 2004, x; Jones 2004, 174). Aineistossani katson valta- ja vastanarratiivien rakentuvan ainutkertaisessa kerronnan tilassa, joka muodostuu esimerkiksi kerrontatilanteen osanottajien taustojen, tietojen ja vuorovaikutuksen leikkauspisteeseen. Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa osapuolet sovittavat kommunikaatiotaan jatkuvasti siihen, kenellä on enemmän tietoa puheenaiheesta ja siten suurempi oikeus kertomiseen (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 22, 32–33). Kertojien ja haastattelijan väliset asemoinnit sekä oikeus tietoon ja kertomiseen ovat läsnä myös kerronnan tilassa ja ohjaavat kerronnan muodostumista. Valta- ja vastanarratiiveissa on kyse ennen kaikkea tämän tilan dynamiikasta ja siinä käytävästä neuvottelusta siitä, mitä ja miten mielisairaalapotilaista on syytä puhua.

KERTOJEN JA VALTANARRATIIVIN KOHTAAMINEN

Muisteltaessa Harjamäen sairaalan potilaita yhtenä teemana esille nousee potilaiden älykkyys. Yksilöiden on ajateltu sisäistävän valtanarratiivien tulkintoja esimerkiksi koululaitoksen (Giroux 1996, 43), populaarikulttuurin (Jones 2004, 172) sekä akateemisen tiedon ja kirjoitusten (Andrews 2004b, 10; Adame & Knudson 2007, 157, 160–161) kautta. Mielisairaalapotilaiden älykkyyttä koskevia käsityksiä on tuotettu ja ylläpidetty sekä populaarikulttuurissa että aikanaan alan tieteellisessä keskustelussa. Aihe puhutti erityisesti 1900-luvun alun mielisairanhoidossa, jolloin alalla nojaututtiin rotuhygieniä ja degeneraatiota koskeviin ajatuksiin. Älyllinen kehittymättömyys nähtiin yhtenä degeneraatiota ilmentävänä piirteenä, ja sen paljastamiseksi ajan mielisairaaloissa suoritettiin älykkyysmittauksia. (Harjula 1996, 130–131, 135; ks. myös Neuman-Rahn 1924, 67–68; Kaila 1939, 61–62.) Sittemmin ajatukset mielisairaalapotilaiden älyn määrästä ja laadusta ovat eläneet populaarikulttuurissa. Esimerkiksi Vesa Huovion (1980, 105) romaanissa minäkertoja nimeää ”hullujenhuoneen” suureksi ”ihmiseseppätoriksi”, jonka tehtävänä on erotella hullut ja viisaat toisistaan.

Haastatteluja tehdessäni en viitannut potilaiden älykkyYTEEN, mutta siitä huolimatta Terttu ja Kalervo ottavat teeman esille. Kieltäytyttyään vaihtolovelvollisuuteensa vedoten vastaamasta kysymykseeni perhehoitopotilaidensa sairauksista Terttu lisää heti perään, että sairaudestaan huolimatta osa näistä oli ”niin lukeneita ihmisiä ja niin hyvät todistukset oli että niitä ei kyllä oo monella mutta se on männyn se terveys”. Tulkitsen hänen muistelunsa rakentuvan suhteessa valtanarratiiviin, joka tarjoaa kerrontaan mielisairaalapotilaiden ja kehittymättömän älyn yhteyttä mutta jonka muistelija pyrkii kiistämään. Ilmiö näkyy selvästi Kalervon kerronnassa:

Anna: Mitenkä nuo potilaat sitte muuten että minkälaisia ne oli? Että juttelitteko te niitten kanssa ja hakiko ne seuraa? Halusko ne puhua jostain? Kalervo: No kyllä se on pääasia se puhumisenhomma. Elikkä pittää hoitajan olla sellanen joka ottaa yhteyttä siihen potilaaseen. Ja vaikka ei puhuis mitään niin se kuuntelee. – – Nehän on ihan fiksuja ihmisiä, hyvin koulutettuja ihmisiä jotka tulee että ihan lääkäreistä lähtien. Että ei se sillä lailla ole että ne on tyhmiä alunpitäenkin. – – Voi olla ihan lääkäri niin kuin meillä N.N. joka tiedetään hyvin joka on kirjailija ja muuta. Niin se oli välillä hirveen huonossa kunnossa. Hirmu hyvä lääkäri, hirmu hyvä sillon kun hyvässä kunnossa. Ei sitä tiedä kukin että missä vaiheessa se homma [sairaus, AK] tulee ja mistä syystä.

Aluksi haastateltava vastaa kysymykseeni ja kertoo vuorovaikutuksestaan potilaiden kanssa. Äkkiä kerronnan tilaan leikkaavat ”fiksuuden” ja ”tyhmyden” sekä potilaiden koulutustaustan teemat. Ymmärrän ilmiön heijastavan yhtä kerronnan tilassa tapahtuvista ja kerrontaa muovaavista kohtaamisista eli kertojan henkilökohtaisten kokemusten sekä mielisairaalapotilaiden olemusta ja käyttäytymistä koskevan valtanarratiivin risteämistä. Kalervo muistaa – ja ennen kaikkea haluaa kuvata – potilaat älykkäinä ja koulutettuina yksilöinä, mutta kerronnan tilassa aktivoituva valtanarratiivi tarjoaa kerrontaan toisenlaista tulkintaa. Kertoja asemoi itseään suhteessa siihen esittämällä kerrontaansa vastanarratiivina: ”ei se sillä lailla ole että ne on tyhmiä alunpitäenkin”.

Degeneraatiota koskevassa ajattelussa rappeutuneiden yksilöiden uskottiin ajautuvan esimerkiksi rikollisuuteen ikään kuin luonnostaan ja laitoshuollon merkityksenä nähtiin tällaisten yksilöiden eristäminen (Harjula 1996, 144, 149; ks. myös Kaila 1939, 64–65). Mielisairaus alettiin 1800-luvun lopusta alkaen mieltää hallintaan saatavaksi turvallisuuden ja järjestyksen riskiksi (Nygård 1998, 96). Artikkelin avaavassa sitaatissa Terttu asemoi itseään ja kokemuksiaan mielisairaalapotilaat mahdollisena riskinä esittävään tulkintaan, kun hän kiistää jyrkästi joutuneensa pelkäämään potilaita tai kohtaamaan näiden taholta vastarintaa. Haastattelijana tulin mahdollisesti vaikuttaneeksi kerrontaan viittaamalla kysymyksessäni ”huonoihin päiviin”, mutta Tertun kerronnassa ilmenee myös muita jaksoja, joissa omat kokemukset ja kerrontakontekstissa aktivoituva valtanarratiivi asettuvat ristiriitaan:

Anna: Tuntuuko että nämä potilaat olis tunteneet olevansa jollain lailla ehkä eristyksissä – ja ihan ylipäättäänkin nämä Harjamäen sairaalan potilaat – että minkälainen käsitys teillä on siitä...?

Terttu: No ei myö ainakaan mitään siitä sairaalasta niille puhuttu että työ nyt ootte niitä ja niitä. Kun minä aena koetin sitä että työ ootte perheenjäseniä ja lapsetti aena niitä kohtel sillä tavalla että ei... Ja ne nautti kun nuo lapset leikki ja koera ulkona. Ei myö sillon sitä ainakaan millään että työ kun ootte nyt semmosia, leimata että työ ootte niitä sairaita. Vieraita kun käv niin myö aina sanottiin että meijän perhettä on... Koska eihän kukkaan tykkee että jos oes semmonen sairaus ja sitten sitä leimattaisiin ja

esiteltäisiin että tämä kun on sieltä ja sieltä (Anna: Niin ei tietenkään). Ei kukkaan tykkee semmosesta.

Kysymykseni taustalla on ajatus potilaiden ihmissuhteiden ylläpidon ja liikkumisen mahdollisista rajoituksista. Tertun haastattelussa koin usein, että sain vastaukseksi jotakin muuta kuin mihin olin kysymyksissäni viitannut. Toisinaan syynä olivat kommunikaatiomme katkokset ja väärinkäsitykset mutta usein myös tilassa aktivoituvat ja kertojan henkilökohtaisiin kokemuksiin nähden ristiriitaiset valtanarratiivin tulkinnat. Edellisessä sitaatissa Terttu rakentaa kerrontaansa vastaanarratiiveina: hän perheineen ei puhunut potilaille sairaalasta tai sairaudesta, ei ”leimannut” eikä ”esitellyt” heitä. Hän asemoi itseään suhteessa valtanarratiivin tarjoamaan tulkintaan, jossa mielisairaala ja -sairaudesta puhuminen on negatiivinen asia ja jonka mukaan potilaisiin liittyy mahdollisuus näiden kielteiseen leimaamiseen ja esittelyyn. Mielisairaiden ja muiden tavallisuudesta poikkeavien ihmisten käyttäminen näyttelyesineinä oli pitkään yleistä: esimerkiksi 1800-luvun suomalaista näyttely- ja sirkusyleisöä viihdyttivät karvaiset lapset, poikkeuksellisen suuret ja pienet ihmiset sekä joukko muita kummallisuuksina pidettyjä (ks. esim. Hirn 2004, 332–333).

Esittämäni aineistoesimerkit kuvaavat, miten kerronta muodostuu moniulotteisena ja dynaamisena tilana. Sen polttopisteessä tapahtuu kohtaaminen valtanarratiivin tulkintojen ja muistelijoiden henkilökohtaisten kokemusten välillä. Kertojat asemoivat itseään suhteessa valtanarratiiviin mutta samalla myös kerronnan kohteena oleviin potilaisiin. Esittäessään usein vastaanarratiivien muodossa rakentuvaa kerrontaansa he arvioivat ja etsivät potilaiden asemaa sosiaalisten suhteiden ja hierarkioiden verkostoissa. Kalervon kohdalla tämä ilmenee hänen sairauteen viittaavassa kommentissaan: ”ei sitä tiedä kukin että missä vaiheessa se homma tulee ja mistä syystä”. Vastaavasti myös Terttu korostaa, kuinka ihmisen terveys on Jumalan kädessä, minkä vuoksi ”sitä ei tiiä millonka sinne ite joutuu”. Syy yksilöiden sairaalaan joutumiselle ja mielisairaalapotilaan asemalle on sairaudessa, jonka kertojat kuvaavat arvaamattomaksi ja salaperäiseksi, potentiaalisesti ketä tahansa – myös heitä itseään – uhkaavaksi. Kalervo kuvaa potilaita fiksuiksi ihmisiksi ”ihan lääkäreistä lähtien”. Terttu kertoo, miten potilaat pyrittiin ottamaan osaksi perheen arkea ja miten vieraille sanottiin, että ”meijän perhettä on”. Rajat itsen ja potilaiden välillä näyttäytyvät häilyvinä ja olemattomina. Samalla kerronnan tilassa on kuitenkin jatkuvasti läsnä mahdollisuus toisenlaiseen, mielisairaalapotilaat tavallisuudesta poikkeaviksi esittävään tulkintaan.

Kolme potilaisiin läheisessä suhteessa ollutta haastateltavaa tuottaa kerrontaansa toistuvasti vastaanarratiiveina. Potilassuhteeltaan etäisen Heikin kerronnassa vastaavaa ei ole havaittavissa. Päinvastoin hän usein vahvistaa itsensä ja potilaiden välisiä eroja:

Anna: Liikkuko näitä potilaita sitte tuolla vaikka Siilinjärven keskustassa? Että minkälainen niillä oli se... Että saiko ne poistua sieltä sairaalasta? Se oli varmaan potilaskohtasta?

Heikki: No kyllä niitä varmasti... Se oli potilaskohtasta että tuota... Jotkut sai ja jotkut ei. – – Mutta kyllä sen huomaa ylleensä että ketkä on niitä...

Anna: Niin mistä ne muuten tunnisti nämä potilaat sitte?

Heikki: No kyllä sen huomasi tuota... Se yllensä jolla on mielenterveysongelmia niin se kävelytyyli on ja sitte se silmänluonti on toesenlainen. – – Sittenhän vanhainkotiin joutu just näitä samanlaisia jotka ei ollu vaarallisia, niin niillä se kävelyaskel oli lyhyt ja semmonen töpöttävä. Että semmosista huomasi, kyllä sen pani merkille että silloin ei ole ihmisellä ihan kaikki tallella.

Sairaalassa hoidossa ollutta sukulaistaan Heikki kuvaa samansuuntaisesti: ”sillä oli se silmänluonti hyvin outo ja tuijotti aena maahan”. Hänen kerronnassaan potilaiden katseessa ja kävelytyylyssä on jotain epätavallista, huomiota herättävää. Käsitystä mielisairaalapotilaiden poikkeavasta ulkoisesta olemuksesta, kuten hitaista ja kömpelöistä liikkeistä, ylläpidettiin 1800-luvun sekä 1900-luvun alun mielisairanhoidossa, jossa henkisen poikkeavuuden uskottiin heijastuvan ulkoisina poikkeamina (Kinnunen 2012, 46–48; Pietikäinen 2013, 88, 99; ks. myös Neuman-Rahn 1924, 78, 224; Kaila 1939, 40–42). Koska Heikki ei tuota kerrontaansa vastanarratiiveina, valtanarratiiviin on kuitenkin vaikea saada otetta. Hänen kohdallaan kerronnan tilassa ei tapahdu yhtä voimakasta henkilökohtaisen ja kulttuurisen kerronnan kohtaamista kuin kolmen muun muistelijan kohdalla. Tulkitseen sen johtuvan Heikin etäisestä sairaala- ja potilassuhteesta: kun henkilökohtaisia kokemuksia on vähän, ne eivät kerronnassa asetu ristiriitaan suhteessa valtanarratiiviin eivätkä siten avarra sen rajoja vastanarratiivien muodossa. Todennäköisesti valtanarratiivi kuitenkin on tilassa läsnä, esimerkiksi edellisessä sitaattissa, mutta se ohjaa Heikin kerrontaa hienovaraisemmin, ilman henkilökohtaisen ja kulttuurisen näkyvää törmäystä.

KERTOJEN JA TOISEUDEN KOHTAAMINEN

Valtanarratiivin ohella muistelijat kohtaavat ja asemoivat kerronnassaan erilaisia ihmisiä. Yksi esimerkki kerronnan tilassa läsnä olevista ihmisistä ovat mielisairaalapotilaat. Valtanarratiivi tarjoaa kerrontaan mielisairaalapotilaat älyltään kehittymättömiksi ja käytökseltään riskitekijöiksi asemoivaa tulkintaa, mutta osa haastateltavistani pyrkii pikemminkin häivyttämään kuin vahvistamaan sen ehdottamia rajantekoja. Tilassa on kuitenkin kerronnan kannalta merkityksellisesti läsnä myös muita ihmisiä ja ryhmiä, joita kertojat kohtaavat ja asemoivat suhteessa valtanarratiiviin ja itseensä.

Leena ei puhunut työnsä sisällöstä kotonaan, sillä perheenjäsenet eivät kyselleet hänen työpäiviensä kulusta. ”Ulkopuolisten” uteluihin hän sen sijaan kertoo joutu-neensa vastaamaan. Kun kysyn, millaisia asioita ulkopuoliset kyselivät, Leena vastaa, että ”yksinkertaisesti vaan tätä että eikö siellä ole ihan hirveä olla ja eikö ne tule päälle”. Toistamiseen ulkopuoliset nousevat esille, kun kysyn, mitä paikalliset tiesivät sairaalasta ja miten he siihen suhtautuivat:

Leena: Kyllä kai se oli ihan samalla tavalla kun ajattelloo tuota Tarinaharjun parantolaakin [kunnassa toiminut keuhkotautiparantola, AK] kohtaan, tietysti pelättiin. – – Ehkä joillakin oli semmoinen ylimielinen suhtautuminen. Se mitätöitiin että ne ei oo enää niinku ihmisiääkään. Että kyllä sitä siihen aikaan ilmeni, totta kai, ulkopuolisissa. Ja varmasti hirveen syvällä semmoinen kuvitus – minusta tuntuu että se on vieläkin – että se joka on psykiatrisessa sairaalassa hoiossa, niin se on ihan älytön tai tosiaan ihan mielipuoli. Että se ei ymmärrä mistään ennee mittään eikä ossoo ennee puhua asiallista asiaa. Eihän todellisuus ole sitä. Voi olla vaikka kuinka sairas ihminen ja levoton ja sekava, mutta hänellähän on sitten samalla niin ihan täysin terve minä kanssa kulkee siinä samalla mukana. – – Että hirmu harhanen ihminen niin hänellähän on aevan terve ajatusmaailma sitten toisaalta.

Ymmärrän Leenan tarkoittavan ennakkoluuloisilla ”ulkopuolisilla” kuntalaisia, joille sairaala ei ollut työpaikka ja joiden suhde siellä hoidettaviin ihmisiin oli etäinen. Toisaalta hän tarkoittanee ulkopuolisilla omaan lähipiiriinsä kuulumattomia ihmisiä, jotka kyselivät Leenan työstä mielisairaanhoidajana ja mielsivät sen potentiaalisesti vaikeaksi ja vaaralliseksi.

Tarkasteltaessa mielisairaanhoidon kehitysvaiheita kulttuurisidonnaisena ilmiönä on havaittavissa, että pitkälle 1900-luvun puolelle saakka ”ulkopuolisina” koettiin nimenomaan potilaat. Markku Salo (1996, 49–50) on esittänyt modernien yhteiskuntien tuottaneen mielisairaalapotilaasta ihanteellisen kansalaisen vastakohtaa, eräänlaista mallimuukalaista, jonka tehtävänä on toimia opettavana ja varoittavana esimerkkinä muille. Vammaisuuden tulkintoja suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle tutkineen Minna Harjulan (1996, 12, 199) mukaan vammaisuus – jonka piiriin mielisairaus pitkään luettiin – rikkoi yhteisön kuvan ihanteellisen kansalaisen mallista. Sen hoito ja siitä käydyssä keskustelussa esitetyt ajatukset peilasivat ja ylläpitivät aikansa käsityksiä ihanteellisena, toivottuna ja hyvänä pidetystä. Normaalija ihanteellista identiteettiä rakennettiin erojen kautta: vammaiset nähtiin ”toisina”, joista erottautumalla ”tavallinen” kansalainen saattoi määritellä itseään.

Käsitys mielisairaalapotilaista normaalin ja ihanteellisen vastakohtana muovaa edelleen muistelukerrontaa. Valtanarratiivi ehdottaa kerrontaan mielisairaalapotilaat toisina esittävää tulkintaa, joka tulee esille tuottaessa kerrontaa vastanarratiiveina: ”ei mejän tarvinnu pelätä niitä”, ”ei se sillä lailla ole että ne on tyhmiä alunpitäenkin” ja ”ei myömittään siitä sairaalasta niille puhuttu että työ kun ootte niitä ja niitä”. Potilaiden sijaan ulkopuolisiksi ja toisiksi, joista erottautumalla kertojat rakentavat kuvaa itsestään, asemoidaan usein omaan perhe- ja työpiiriin kuulumattomat ihmiset. Esimerkiksi Leenan kerronnassa ulkopuoliset ovat ihmisjoukko, jonka ominaisuuksia ovat pelot ja ylimielisyys ja joka leimaa potilaat sairauden vuoksi ”ihan älyttömiksi, tosiaan ihan mielipuoliksi”. Oman ajattelunsa ja toimintansa hän pyrkii erottamaan ulkopuolisista ja painottaa, kuinka hyvinkin levottomassa ja sairaassa ihmisessä on aina terve puoli.

Kerronnan tilassa muistelija kohtaa paikallisia ihmisiä useita kertoja. Asemoinnit itsen ja näiden välillä eivät välttämättä toistu samanlaisina, mutta niillä on toistuvasti sama

tehtävä: rinnastamalla tai erottamalla itseään muihin ihmisiin ja ryhmiin muistelijat rakentaa samalla kuvaa omasta ajattelustaan ja toiminnastaan. Kalervo ja Leena asemoivat paikallisia sekä ennakkoluuloiseksi että ennakkoluulottomaksi ryhmäksi. Kalervo kuvaa näiden ”vierastaneen tätä hommaa” mutta lisää, ettei Siilinjärvi kuitenkaan ollut maan ennakkoluuloisinta aluetta: ”Tänne on hirvu määrä tullu ihmisiä ja ne on nähny maailmaa muuallakin. Jossakin tuolla Seinäjoella on ollu ihan erilainen asia. Ei täällä ole ihmisten kannalta hankaluuksia ollenkaan ollu”. Myös Leenan mukaan paikalliset suhtautuvat potilaisiin toisaalta peläten ja ylimielisesti, mutta toisaalta hän kuvaa näitä – tai ainakin kunnan päättäviä tahoja – verrattain ennakkoluulottomiksi. Hän huomauttaa alueen muiden kuntien kieltäytyneen lupautumasta mielisairaalan sijoituspaikaksi, samoin kuin Siilinjärvelle niin ikään sijoitetusta tuberkuloosiparantolasta: ”eivät ole halunna ottoo mielisairaita enemmän kuin sitten tubipotilaitakaan”. Molempien haastateltavien kerronnassa paikalliset asemoidaan toisaalta itselle vastakkaiseksi ulkopuolisten ryhmäksi, mutta toisaalta paikalliset ovat siilinjärveläisiä, joiksi muistelijat myös itse asemoituvat. Kun he asemoivat paikallisia ulkopuolisiksi ja eräänlaisiksi ”sisäpuolisiksi” suhteessa mielisairaalaan, näyttäytyvät ulkopuoliset kuntalaiset ennakkoluuloisina ja sairaalaa vierastavina. Lähikuntiin ja maan muihin mielisairaalaapaikkakuntiin nähden paikallisuus on kuitenkin sisäpuolisuutta, ja toiseus asemoidaan siilinjärveläisyyden ulkopuolelle.

Terttu kertoo naapureidensa suhtautuneen epäillen ja ihmetellen perheen vapaaehtoiseen haluun tarjota potilaille työ- ja asuinsija. Itseään hän kuvaa lähimmäisenrakkautta kokevaksi ihmiseksi, ja potilaista hän käyttää usein nimitystä ”lähimmäinen”. Myös hän rakentaa kuvaa itsestään kertomalla ihmisistä ja ryhmistä, jotka käyttäytyivät ja ajattelivat toisin. Yhtenä ryhmänä, joka kerronnan tilassa asemoidaan itselle vastakkaiseksi toiseudeksi, Terttu ottaa esille potilaiden omaiset:

Anna: Tuntuuko että koitte tämän perhehoidon kautta jottain semmosta mitä ette ehkä muuten olis kokeneet...? Opiteko siitä jottain tai?

Terttu: No eihän sitä kukkaan tiä joka ei näe semmosta sairasta mitkä hänellä on mielessä semmoset vaikeudet, niin ei sitä ymmärrä jos ei näe ihan kotona sitä. Ja tavallaan siinä aukiaa ihan kuin silmät että kyllä se kärsii tuommonen lähimmäinen. Se sairaus on jo ja sitten kun on niin eristetty, ei siellä omaiset soittelle ei käy kahtomassa. Että se on melkein semmosta suljettua vaikka ei se suljettu osasto ole koti mutta kyllä hyvin vähän omaiset otti yhteyttä. Että minä en ainakaan huomannu millonkaan että ne ois soitelleet mutta ussein nämä potilaat niin ykskin soitti veljelleen. Yhennii potilaan äitin luona käytiin mutta ei sieltä kuulunna mitään. Ei joulukskaan mittään tullu, korttia ei muita. Että kyllä ne melkein minun mielestä on hyljättynä, en tiä onko sairaalassa mutta ainakin perhehoiossa, kyllä ei omaiset muista.

Aluksi Terttu kertoo havahtuneensa perhehoidon myötä lähimmäistensä kärsimykseen. Sen jälkeen kerronta siirtyy omaisiin, jotka hän asemoi niukasti yhteyttä pitäneiksi ja siten eristyneisyyden ja hylätyksi tulemisen tunteita aiheuttaneiksi ihmisiksi. Omaiset

ovat rajanneet sairastuneen perheenjäsenensä ulkopuolelleen, mutta Terttu itse on toiminut päinvastoin: hän ymmärtää potilaiden kärsimystä ja on vapaaehtoisesti ottanut heidät asumaan ja työskentelemään kotiinsa.

Verrattuna potilaisiin läheisessä kontaktissa olleisiin kertoiin Heikki on potentiaalinen sairaalaa ja potilaita vierastava ”ulkopuolinen”. Epäluuloisuutta hän ilmentää kertoessaan, miten ei suostunut noutamaan sairaalassa hoidettavaa sukulaistaan vierailulle kotiinsa, koska kulkuneuvona oli vain moottoripyörä: ”en männä hakemaan sen takia koska minä en selän taakse sitä ottanna”. Harjamäen sairaalasta Heikki kertoo puhutun toisin kuin tavallisesta sairaalasta. Kun kysyn sen syytä, hän ottaa esille rajuina pitämänsä hoitomuodot: ”sen takiahan se suhtautuminen on ollu semmonen että pelolla tai aristeli”. Toisaalta kun pyydän häntä kuvaamaan omaa ja paikallisten suhtautumista sairaalaan, Heikki toteaa sen olleen ”ihan normaali” ja lisää mahdollisten ennakkoluulojen hälvenneen sairaalassa töissä olleiden ihmisten kanssa keskusteltaessa. Samassa yhteydessä hän viittaa jälleen hoitomuotoihin, jotka hän asettaa ennakkoluuloisen ja pelokkaan suhtautumisen syyksi. Heikki ei kohtaa kerronnan tilassa yhtä selkeää itselle vastakkaiseen positioon asemoituvaa ihmisryhmää kuin Kalervo, Leena ja Terttu. Vaikka hän toisaalta kuvaa potilaita katseen ja kävelytyylin osalta poikkeaviksi, pelkojen ja ennakkoluulojen tunteet hän sitoo pikemminkin hoitomuotoihin kuin potilaisiin. Kolmen potilassuhteeltaan läheisen kertojan kohdalla muistelu sen sijaan kerrostuu henkilökohtaisen ja kulttuurisen kohdatessa, mikä ilmenee vastanarratiiveina tuotettuna kerrontana. Samoin kerronnan tilassa tapahtuu heidän kohdallaan selkeitä kohtaamisia ja vastakkainasetteluja muiden ihmisten ja ryhmien kanssa. Nämä asemoidaan usein toisiksi, joiden piirteiksi kerronnassa aktivoituvat ennakkoluuloisuuden kaltaiset ominaisuudet kiinnitetään.

KERTOJEN JA HAASTATTELIJAN KOHTAAMINEN

Edellä olen tarkastellut, miten valta- ja vastanarratiivit aktivoituvat kohtaamispaikaksi käsittämässäni kerronnan tilassa. Haastateltavat asemoivat itseään suhteessa valtanarratiivin ehdottamaan toiseuteen ja sitä kautta potilaisiin ja muihin kerronnan henkilöihin. Näiden kohtaamisten edellytyksenä näen vielä yhden merkittävän kerronnan rakentumiseen ja valta- ja vastanarratiivien aktivoitumiseen vaikuttavan risteämisen: itseni ja kertojien vuorovaikutuksen.

Kerronnan tilassa minä ja kukin muistelija kohtaamme haastattelijana ja haastateltavana. Stereotyyppisen vuorovaikutuskehikon mukaan haastattelija valitsee keskustelunaiheen mutta tieto on yleensä haastateltavalla (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 22; Pöytä 2010, 155–156). Erityisesti minun ja Kalervon vuorovaikutuksessa kerronta rakentuu tietämättömän haastattelijan ja tietävän haastateltavan kohtaamisessa. Näihin rooleihin asemointi alkoi jo ennen haastattelun aloittamista. Tapahtumat ja keskustelut ennen nauhurin käynnistämistä ovat vuorovaikutuksen ja kerronnan kannalta usein merkityksellisiä, vaikka haastatteluja tarkasteltaessa ne jätetäänkin usein huomiotta (Jones 2004, 182–183; Hyvärinen & Löytyniemi 2005, 206). Tehdessäni haastattelun alkuvalmisteluja Kalervo kysyi, miksi en etsi tietoja sairaalasta ja sen potilaista kunnan

mielisairaalamuseosta ja sen arkistoista. Hän puhui siitä paikkana, josta olisin haastattelujen sijaan pystynyt hankkimaan kaiken tarvitsemani tiedon. Kalervon kysymys heijastaa sitä, mitä hän olettaa minun odottavan haastattelulta. Haastateltavan ennakkokäsitykset ohjaavat sitä, mitä ja miten hän kertoo ja millaisen kuvan hän pyrkii antamaan itsestään haastattelutilanteessa (Lumme-Sandt 2005, 136). Vaikka pyrin selittämään Kalervolle olevani historiallisten tosiasioiden sijaan kiinnostunut kerronnasta nykyhetkessä, ymmärrän hänen kysymyksensä yhdeksi esimerkiksi haastateltavan tavasta asemoida minua korostuneesti tiedon etsijän ja itseään tiedon antajan rooliin.

Minun ja muistelijoiden kohtaaminen ei kuitenkaan ilmennä vain tyypilliseen haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutuskehikkoon asettumista. Haastattelutilanteissa kohtaavat osapuolet edustavat usein erilaisia sosiaalisia maailmoja (Ruusu vuori & Tiittula 2005, 36). Niissä voi olla läsnä lukuisia yhteisen ymmärryksen rakentamista hankaloittavia tekijöitä, kuten osapuolten henkilöhistoriasta kumpuavat erilaiset kokemukset (Rastas 2005, 87, 94). Katsomalla ilmiselvän ja pintapuolisen haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutuksen taakse näen itseni ja kertojien kohtaavan myös muissa kerronnan rakentumisen kannalta merkityksellisissä asemissa.

Muistelukerronnan luonteeseen kuuluu eri aikatasojen punoutuminen yhteen. Sitä on kuvattu menneen konstruoimisella nykyhetkessä esimerkiksi unohdusten ja valikointien sekä senhetkisten arvojen ja käsitysten kautta (ks. esim. Makkonen 2005, 85–88, 99; Portelli 2006, 58; Ukkonen 2006, 187). Kerronnan tilassa ymmärrän menneisyyden ja nykyisyyden vuorovaikutuksen myös minun ja kertojien kohtaamisena; kerronta muodostuu menneen ja nykyisen edustajien dialogina. Asemoitumiseni haastattelutilanteen tietämättömäksi osapuoleksi ei ole seurausta vain haastattelijan roolista, vaan kyse on myös nuoren ja vanhemman sukupolven edustajien kohtaamisesta (ks. myös Makkonen mts. 98–99).⁶ Ymmärrän ilmiön läpäisevän kaikkia haastattelujani, mutta julkilausuttuna se ilmenee Leenan ja minun kohtaamisessa, mitä heijastavat jälleen jo ennen varsinaista haastattelua esitetyt kommentit. Ennen nauhoituksen aloittamista Leena viittaa nuorena pitämänsä ikääni naurahtamalla, kuinka vain hetki sitten kuljin hänen talonsa ohi lettipäisenä tyttönä kouluun. En koe asemoituvani koulutetuksi ihmiseksi, vaan Leenan pitkään elämäkokemukseen nähden tiedoiltani rajalliseksi ”tytöksi” (ks. myös Lumme-Sandt 2005, 130). Ikääni viittaaminen jatkuu myös itse haastattelussa. Kun pyydän häntä kertomaan sairaalan työntekijöiden keskinäisestä vuorovaikutuksesta, Leena muistelee poliittisten mielipide-erojen aiheuttaneen ristiriitaitilanteita 1970-luvulla, jolloin vasemmiston aktivoituminen ”kuohahti käydä sairaaloissakin”. Selittäessään tapahtumia haastateltava huomauttaa kuvaavasti, että ”sinä et oo sitä ollu näkemässäkään”. Tunnen hänen asemoivan minua nykyisyyden edustajaksi, jonka nuoren iän aiheuttamaan kokemusten ja tietojen rajallisuuteen nähden hän tuottaa kerrontaansa.

Muistelun aihe, vanha mielisairaala potilaineen, korostaa kerronnan rakentumista menneen ja nykyisen edustajien dialogina. Aihe kytkeytyy erilaisuuteen ja ennakkoluuloihin, ja erityisesti sairaalassa pitkän työuran tehneiden Leenan ja Kalervon kohdalla se kiinnittyy myös heidän ammattiinsa ja sitä kautta erityistiedon alueelle. Ennen kaikkea Kalervo kohtaa minussa ihmisen, jolla ei ole vastaavaa tietoutta kuin hänellä itsellään. Tunnen asemoituvani opetettavan rooliin, mitä ilmentää Kalervon pyrkimys pitkiin, keskeytyksettömiin puheenvuoroihin. Puhujan tapa tarjota, ottaa vastaan ja muuttaa

puheenaiheita heijastaa asemoitumista keskustelun aiheeseen ja toisiin puhujiin (Pöysä 2010, 158). Kun perustietojen kartoituksen jälkeen pyydän Kalervoä kuvailemaan työtään, hän aloittaa puheenvuoronsa ilmoittamalla työskennelleensä sairaalan kaikilla osastoilla. Sen jälkeen hän kertoo työstään sokkihoitojen yksityiskohtaisen esittelyn kautta. Ensimmäisen kerran haastateltavan miltei yhtäjaksoinen puhe katkeaa aikaisemmin siteeraamaani kohtaan, jossa tiedustelen, millaisia sairaalan potilaat olivat. Vastauksessaan hän korostaa potilaiden ”fiksua” ja huomauttaa, etteivät potilaat olleet ”tyhmiä alunpitäenkin”. Esitettynä pitkän, luennonomaisen puheenvuoron päätteeksi ymmärrän Kalervon huomautuksen rakentuvan paitsi törmäyksessä valtanarratiiviin myös minun ja hänen kohtaamisessa. Kerronnan tilassa haastateltava kohtaa ihmisen, jonka hän asemoi mielipiteiltään mahdollisesti itsestään eroavaksi ja jolle on aiheellista huomauttaa, ettei potilaiden älykkyys poikennut normaalina pidetystä.

Valtanarratiivit ohjaavat ihmisten ajattelua ja kerrontaa huomaamattomasti. Tutkijat eivät ole niiden vaikutuksille muita tahoja vastustuskykyisempiä, minkä vuoksi hallitsevien narratiivien rakenteet ja tulkinnat usein pakenevat analyyseja. (Andrews 2004b, 10.) Aineistoni kohdalla näen kysymyksen tutkijan vastustuskyvystä tai sen puutteesta valtanarratiivia kohtaan muistelijoiden kerrontaa ohjaavaksi tekijäksi. Valtanarratiivit eivät aktivoitu vain kohtaamisessa kertojen omakohtaisten kokemusten kanssa, vaan minun ja kertojen välisissä asemoinneissa, joissa tunnustellaan toisen osapuolen käsityksiä. Kun esimerkiksi Kalervo ottaa esille potilaiden ”fiksua”, hän tekee sen toisaalta ilman siihen viittaavaa kysymystäni mutta toisaalta kuitenkin dialogissa minun kansani. Olen hänelle ennalta tuntematon ihminen, eräänlainen ”ulkopuolinen” suhteessa hänen ammattiinsa, ikäänsä ja sairaalaa ja sen potilaita koskeviin kokemuksiinsa. Koen hänen, samoin kuin Leenan ja Tertun, kohtaavan minut valtanarratiivin tulkintojen potentiaalisena edustajana ja uusintajana. Sen sijaan Heikki, jonka kokemukset eivät kerronnan tilassa törmää näkyvästi valtanarratiiviin, ei tunnustele myöskään haastattelijan käsityksiä yhtä voimakkaasti kuin sairaalasuhteeltaan läheiset muistelijat. Mahdollisesti kuitenkin myös hän kohtaa minussa potentiaalisen valtanarratiivin edustajan, sillä esimerkiksi kuvatessaan potilaita ”kävelytyyliä” ja ”silmänluontia” myöten erilaisiksi hän asemoinee minut riittävän lojaaliksi ja samanmieliseksi kyseisen kokemuksen esittämiseksi.

Erityisen selkeästi kertojan tapa hakea positiotani ja rakentaa kerrontaa suhteessa oletettuihin käsityksiini näkyy Tertun haastattelussa. Vastatessaan suhteellisen avoimena ja neutraaleina pitämiini kysymyksiin hän kieltää jälleen jotain, mitä en itse koe ottaneeni esille:

Anna: Mitenkä nämä potilaat sitte viihty täällä?

Terttu: No ei ne oo kesken päivän lähtennä minnekkään kävelemmään, kyllä kai ne viihty kun ne ol niinnii kauan. Mutta niitä pitäs kysyä niiltä iteltään. Ei ne meille valittanna että täällä on niin paha olla.

Anna: Mmm, no tuntuko nämä potilaat kaipaavan jotakin? Jotakin ihmistä tai?

Terttu: No kyllähän ne nyt läheisiään kaipas. Vanhempiaan ja sisaruksia ja veljiä, ihan niinku muuttii ihmiset. Kyllä ovat kaivanna.

Anna: Minkälaista se sitte oli pittää näitä potilaita täällä perhehoidossa että oliko se palkitsevaa vai oliko joskus raskasta?

Terttu: No onhan sitä kaikessa omat hyvät ja huonot puolesa mutta ei myö muisteta sitä millään pahalla eikä meistä oo se niin vaikeeta ollu. Ei kai myö ois niitä toisia otettu jos se ois niin että ei ois pärjätty.

Sitaateista heijastuu haastateltavan varauksellisuus kysymyksiä kohtaan. Yhtenä tekijänä taustalla vaikuttanee tieto, että kyseessä on tutkimushaastattelu ja tulen jatkossa kirjoittamaan hänen kerronnastaan. Vaikka toisaalta olen aiheen suhteen vuorovaikutuksen tietämätön osapuoli, valta kerronnan tulkitsemiseen ja siitä kirjoittamiseen ovat minulla, jonka aiheita koskevia käsityksiä – samoin kuin tekstini oletettujen lukijoiden mielipiteitä – Terttu ei tunne (ks. myös Vasenkari 1994, 44–45). Kun tiedustelen, mitä potilaat mahdollisesti kaipasivat, ymmärrän Tertun painokkaan vastauksen ”no kyllähän ne nyt läheisiään kaipas – – ihan niinku muuttii ihmiset” minua ja oletettua asemaani kohtaan suunnatuksi opettavaiseksi kommentiksi. Hän kohtaa minussa ihmisen, jonka kysymysten taustalla piilee mahdollinen ennakkoluuloisuus potilaita ja näiden perhehoidossa viihtymistä kohtaan. Tunnen asemoituvani vastaavaan positioon kuin kertojan naapurit, joiden hän kuvaa suhtautuneen perhehoitoon epäillen ja ihmetellen. Hänen kerronnassaan näkyy selvästi, miten valta- ja vastanarratiivit eivät aktivoitu vain törmäyksessä kertojan henkilökohtaisten kokemusten kanssa, vaan kyse on myös minun ja haastateltavan merkityksellisestä kohtaamisesta.

LOPUKSI: KERRONTAA MERKITYKSIÄ TUOTTAVASSA TILASSA

Tavoitteenani on ollut selvittää, miten Harjamäen sairaalaan liittyvissä haastatteluissa rakennetaan muistelukerrontaa mielisairaalapotilaista: miten neljä haastateltavaa kertoo aiheesta, joka kytkeytyy normaaliuden epäselviin rajoihin ja mahdolliseen toiseuden tuottamiseen? Aineiston analyysissa olen käyttänyt valta- ja vastanarratiivin käsitteitä, joiden avulla olen jäljittänyt hallitsevia kulttuurisia käsityksiä ja mielisairaalapotilaiden asemaa sosiaalisten suhteiden ja hierarkioiden verkostoissa. Tulkinnessani olen kehittänyt ajatusta kerronnan tilasta, jossa merkitykset muodostuvat kerrontakontekstin kulttuurisissa ja sosiaalisissa kohtaamisissa. Valta- ja vastanarratiivin sekä kerronnan tilan käsitteitä hyödyntämällä olen rakentanut metodia, jonka kautta on mahdollista hahmottaa epäselviä ja muuttuvia kulttuurisia käsityksiä sekä kerrontakontekstin vaikutusta näiden tulkintojen esittämisessä.

Mielisairaalapotilaita koskeva kerronta rakentuu tilana, jossa haastateltavat asemoivat itseään, kerronnan henkilöitä sekä haastattelijaa suhteessa valtanarratiivin kerrontaan tarjoamiin kulttuurisiin tulkintoihin. Kohtaaminen mielisairaalapotilaiden olemusta ja käyttäytymistä koskevan valtanarratiivin kanssa muovaa selkeimmin potilasiin läheisessä suhteessa olleiden muistelijoiden kerrontaa. Kieltojen kautta vastanarratiiveina hahmotuva valtanarratiivi tarjoaa kerrontaan tulkintaa, jossa mielisairaalapotilaat asemoidaan henkisiltä ja fyysisiltä ominaisuuksiltaan kehittymättömiksi toisiksi, jotka herättävät

ihmisissä pelkoja ja ennakkoluuloja. Potilaiden sijaan haastateltavat asemoivat toiseuden kuitenkin usein kerronnan muihin toimijoihin, kuten omaan perhe- ja työpiiriin kuulumattomiin ulkopuolisiin. Nämä ihmiset asemoidaan itselle vastakkaiseksi ryhmäksi, joiden ominaisuuksia ovat pelot ja ennakkoluulot.

Kerronnan tilan käsitteellä olen havainnollistanut kerrontakontekstin merkitystä muistelukerronnan muotoutumisessa. Sen näkyväksi tekeminen on tärkeää sekä kerronnan rakentumisen ymmärtämisen että aiheen eettisen käsittelyn kannalta. Kertojien puhuessa peloista ja ennakkoluuloista on kyse kerronnan dynaamisesta vuorovaikutuksesta kulttuurin kerrontaan tarjoamien tulkintojen kanssa. Tämä näkyy puheenaiheiden äkkinäisinä vaihdoksina ilmenevänä kertojien tapana kiistää tai puolustaa asioita, joita en haastattelijana ole ottanut esille. Kulttuurin vaikutuksen ohella kerronnan tilan käsite avaa haastattelutilanteen toimijoiden vuorovaikutusta: valta- ja vastanarratiivit aktivoituvat, koska myös haastattelija voidaan kohdata eräänlaisena ulkopuolisena – vieraana, nuorena ja tietämättömänä osapuolena – jonka oletettuun asemaan nähden hallitsevia kulttuurisia tulkintoja kieltävät vastanarratiivit rakentuvat.

Tilat saavat merkityksensä käyttäjiensä mukaan, minkä vuoksi kokemukset näennäisesti samoista tiloista ovat eri ihmisille erilaisia; ”sama” tila ei ole kaikille sama (Saarikangas 2002, 56). Käsitys muistelukerronnasta kohtaamisissa syntyvänä, merkityksiä tuottavana tilana korostaa kerronnan sosiaalisuutta, dynaamisuutta ja ainutkertaisuutta. Sen vuoksi se toimii hyvin verrattain suppean, neljän haastattelun muodostaman aineistoni analyysissä. Näissä haastatteluissa tuotetussa kerronnassa on kyse ennen kaikkea minun ja kertojien kohtaamisesta, ainutkertaisesta artikuloidusta hetkestä, jossa kävimme neuvottelua aihetta koskevien kulttuuristen käsitysten paikkansapitävyydestä ja eräänlaisesta oikeasta tavasta kertoa mielisairaalapotilaista. Saman aiheen käsittely eri kohtaajien kesken tuottaisi toisenlaisen hetken: millaisia valta- ja vastanarratiiveja tuotettaisiin tilassa, joka syntyisi haastattelijan ja mielisairaalapotilaiden kohtaamisessa?

Kerronnan tilan sekä valta- ja vastanarratiivin käsitteitä on mahdollista soveltaa ja kehittää myös muiden tutkimusaiheiden ja -aineistojen analyysissä. Vastanarratiivien analysoiminen aineistosta tarjoaa välineen hahmottaa kulttuurisesti hallitsevia tulkintoja erityisesti asioista, ihmisistä ja ilmiöistä, joita koskevat käsitykset ovat epäselviä ja vaihtelevia ja joista kertominen on siten problemaattista. Kerronnan tilan kautta painottuu kulttuuristen tulkintojen ja niitä koskevan kerronnan rakentumisen sosiaalisuus, neuvottelunvaraisuus ja kontekstisidonnaisuus. Muistelukerronnan ja muiden haastatteluaineistojen kohdalla kerronnan tilan käsite toimii välineenä eritellä ja kuvata sitä, miten esimerkiksi muistelulle tyypillinen menneen ja nykyisen risteily sekä haastattelijan ja haastateltavan kohtaaminen kerrontaa muovaavina tekijöinä käytännössä tapahtuu.

Minun ja haastateltavieni kohtaamisessa erityisesti potilaisiin läheisessä kontaktissa olleet muistelijat pyrkivät tuottamaan kerrontaa, jossa rajat itsen ja potilaiden välillä kuvataan häilyvinä ja olemattomina. Olen tulkinnut tämän usein kieltojen muodossa rakentuvan kerronnan vastanarratiiveiksi. Niitä esittämällä kertojat pyrkivät kyseenalaisemaan kerronnan tilassa aktivoituvaa, mielisairaalapotilaat toisiksi asemoivaa tulkintaa, jonka olen käsittänyt hallitsevaksi narratiiviksi. Valta- ja vastanarratiivien rajat ja keskinäiset suhteet ovat kuitenkin usein epäselviä, muuttuvia ja kontekstisidonnaisia (ks. esim. Jones 2004, 174). Vastaavan laajemman aineiston analyysi saattaisi avata näköaloja

myös toisenlaiseen asetelmaan: voisiko mielisairaapotilaiden erilaisuutta häivyttämään pyrkivän narratiivin – toistuvan kerronnan jossa näiden kuvataan olevan ”ihan niinku muuttii ihmiset” – tulkita nykykulttuurin valtanarratiiviksi, hallitsevaksi ja oikeana pidetyksi tavaksi kertoa mielisairaapotilaista?

VIITTEET

- 1 Litteroinnissa olen käyttänyt pisteitä ja pilkkuja harvakseltaan, sillä niiden luonteva sijoittaminen suullisesti tuotettuun tekstiin on vaikeaa. Miettimistauot olen merkinnyt kolmella pisteellä (...), ja painokkaan ja kovaäänisen puhunnan olen alleviivannut. Päällekkäispuhunnan olen erottanut (sulkeilla), välihuomautukset olen sijoittanut – ajatusviivojen väliin – ja jos olen jättänyt sitaatista useita sanoja tai lauseita pois, olen merkinnyt poisjätetyn kohdan kahdella peräkkäisellä ajatusviivalla (– –).
- 2 Toimintansa alkuvuosikymmeninä sairaala tunnettiin Siilinjärven piirimielisairaalamana, mutta sittemmin nimi vaihtui Harjamäen sairaalaksi, joksi sitä artikkelissani nimitän. Pohjoissavolaiskunnan asukasluku oli sairaalan perustamisvaiheessa 1920-luvulla noin viisituhatta, ja vuosisadan loppuun mennessä se kasvoi noin kahteenkymmeneentuhanteen. Sairaala sijaitsi muutaman kilometrin päässä keskustasta, ja sen sijoituspaikan valintaan vaikuttivat kunnan hyvät liikenneyhteydet sekä Harjamäen alueen soveltuminen elintarvikkeiden tuotannon ja työhoidon edellyttämään maanviljelyyn. Harjamäen sairaala työllisti suoraan tai välillisesti satoja paikallisia, ja toimintansa laajimpina vuosina siellä hoitoa saaneiden määrä laskettiin tuhansissa. (Itkonen 1959, 67; Lepola 1976, 8–17, 78–79, 95.)
- 3 Toteutin haastattelut vuodenvaihteessa 2007–2008. Ne ovat kestoltaan noin 0,5–1,5 tunnin mittaisia, ja yhteensä aineiston laajuus on noin 3,5 tuntia. Haastattelunauhat ovat hallussani.
- 4 Kirjallisuudentutkimuksen tutkimussuuntauksissa narratologiassa on käytetty käsitettä *narrative space*, jolla on viitattu esimerkiksi tarinansisäisten henkilöiden toimintaympäristöön (ks. esim. Buchholz & Jahn 2005, 552). Käsitys muistelukerronnasta kerrontakontekstin sosiaalisissa ja kulttuurisissa kohtaamisissa syntyvänä *kerronnan tilana* on erimerkityksinen, itse kehittämäni käsite.
- 5 Kuntonsa puolesta kykenevät potilaat saattoivat halutessaan osallistua perhehoitoon vuodesta 1958 alkaen. Perhehoitopotilaat asuivat ja työskentelivät pääasiassa lähiseudun maatiloilla. Järjestelyn tarkoituksena oli lievittää sairaalan potilaspaikkapulaa sekä tarjota potilaille sairaalaoloja sisältörikkaammat ja itsenäisemmät olosuhteet. (Lepola 1976, 66–67.)
- 6 Haastatteluja tehdessäni olin noin 21-vuotias. Kertojat ovat minua useita vuosikymmeniä vanhempia.

LÄHTEET

Tutkimusaineistot

Leena, haastattelu 22.11.2007

Terttu, haastattelu 8.12.2007

Heikki, haastattelu 4.1.2008

Kalervo, haastattelu 7.1.2008

Kirjallisuus

ADAME, ALEXANDRA L. & KNUDSON, ROGER M. 2007: Beyond the Counter-Narrative. Exploring Alternative Narratives of Recovery from the Psychiatric Survivor Movement. – *Narrative Inquiry* (17)2.

ANDREWS, MOLLY 2004a: Opening to the Original Contributions. Counter-Narratives and the Power to Oppose. – Bamberg, Michael & Andrews, Molly (eds.), *Considering Counter-Narratives. Narrating, Resisting, Making Sense*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

ANDREWS, MOLLY 2004b: Memories of Mother: Counter-Narratives of Early Maternal Influence. – Bamberg, Michael & Andrews, Molly (eds.), *Considering Counter-Narratives. Narrating, Resisting, Making Sense*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

BAMBERG, MICHAEL 1997: Positioning Between Structure and Performance. – *Journal of Narrative and Life History* (7)1–4.

BAMBERG, MICHAEL 2004: Considering Counter Narratives. – Bamberg, Michael & Andrews, Molly (eds.), *Considering Counter-Narratives. Narrating, Resisting, Making Sense*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

BAMBERG, MICHAEL & ANDREWS, MOLLY 2004: Introduction to the Book. – Bamberg, Michael & Andrews, Molly (eds.), *Considering Counter-Narratives. Narrating, Resisting, Making Sense*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

BRUNER, JEROME 2003: The Narrative Construction of Reality. – Meates, Michael & Sengers, Phoebe (eds.), *Narrative Intelligence*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

BUCHHOLZ, SABINE & JAHN, MANFRED 2005: Space in Narrative. – Herman, David, Jahn, Manfred & Ryan, Marie-Laure (eds.), *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*. London/New York: Routledge.

DE CERTEAU, MICHEL 2002: *The Practice of Every Day Life*. Berkeley: University of California Press.

DE FINA, ANNA & GEORGAKOPOULOU, ALEXANDRA 2012: *Analyzing Narrative. Discourse and Sociolinguistic Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.

- FINGERROOS, OUTI 2003: Refleksiivinen paikantaminen kulttuurien tutkimuksessa. – *Elore* (10)2 [online]. < http://www.elore.fi/arkisto/2_03/fin203c.html > [10.7.2013.]
- GERGEN, KENNETH J. 1994: Mind, Text and Society: Self-Memory in Social Context. – Neisser, Ulric & Fivush, Robyn (eds.), *The Remembering Self. Construction and Accuracy in the Self-Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GIROUX, HENRY A. 1996: Is There a Place for Cultural Studies in Colleges of Education? – Giroux, Henry A., Lankshear, Colin, McLaren, Peter & Peters, Michael (eds.), *Counternarratives. Cultural Studies and Critical Pedagogies in Postmodern Spaces*. New York/London: Routledge.
- HAARNI, TUUKKA, KARVINEN, MARKO, KOSKELA, HILLE & TANI, SIRPA 1997: Johdatus nykymaantieteeseen. – Haarni, Tuukka, Karvinen, Marko, Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.), *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.
- HARJULA, MINNA 1996: *Vaillinaisuudella vaivatut. Vammaisuuden tulkinnot suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvulle*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- HEIKKINEN, KAIJA 2010: Sukupuoli ja etnisyyden tiedon paikantumisessa. – Pöysä, Jyrki, Järviluoma, Helmi & Vakimo, Sinikka (toim.), *Vaeltavat metodit*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- HIRN, SVEN 2004: *Kaunotar ja hirviöitä. Kotimaista kulttuurihistoriaa*. Helsinki: Helsinki University Press.
- HUOVIO, VESA 1980: *Särkyneen toiveen katu. Raportti mielisairaalaista*. Lapua: Herättäjä-Yhdistys.
- HYVÄRINEN, MATTI 2006: *Kerronnallinen tutkimus* [online]. < http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf > [3.6.2013.]
- HYVÄRINEN, MATTI & LÖYTTYNIEMI, VARPU 2005: Kerronnallinen haastattelu. – Ruusuvoori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- ITKONEN, AAPELI 1959: Talous. – Laitinen, Eino (toim.), *Siilinjärven piirimielisairaalan 30-vuotiskertomus*. Kuopio: Pohjois-Savon mielisairaanhuoltoapiirin kuntainliitto.
- JOHNSON, ALISON 2008: 'From where we're sat...': Negotiating Narrative Transformation through Interaction in Police Interviews with Suspects. – *Text and Talk* (28)3.
- JONES, REBEKKA L. 2004: "That's very rude, I shouldn't be telling you that": Older Women Talking about Sex. – Bamberg, Michael & Andrews, Molly (eds.), *Considering Counter-Narratives. Narrating, Resisting, Making Sense*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- KAARLENKASKI, TAIJA 2012: *Kertomuksia lehmästä. Tutkimus ihmisen ja kotieläimen kulttuurisen suhteen rakentumisesta*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- KAILA, MARTTI 1939: *Mielitaudit*. Helsinki: WSOY.

- KINNUNEN, ANNA 2008: *"Ameriikka" vai "akkulattaamo"? Harjamäen sairaalaa koskevan muistelukerronnan ja mielisairaaladiskurssien vertailua*. Perinteentutkimuksen kandidaatintutkielma. Joensuu: Joensuun yliopisto, suomen kieli ja kulttuuritieteet.
- KINNUNEN, ANNA 2012: *Johtolankoja hulluuteen – ilmiön kulttuurisen konstruoinnin tarkastelua*. Perinteentutkimuksen pro gradu -tutkielma. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto, suomen kieli ja kulttuuritieteet.
- KORKIAKANGAS, PIRJO 2006: Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun. – Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS.
- KORTELAINEN, KAISU 2008: *Penttilän sahayhteisö ja työläisyys. Muistitietotutkimus*. Helsinki: SKS.
- KUULA, ARJA 2006a: *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- KUULA, ARJA 2006b: Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. – Hallamaa, Jaana, Launis, Veikko, Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.), *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: SKS.
- LEFEBVRE, HENRI 1991: *The Production of Space*. Oxford/Cambridge: Blackwell.
- LEPOLA, TAPANI 1976: *Harjamäen sairaala 1926–1976*. Kuopio: Harjamäen sairaalan kuntainliitto.
- LUMME-SANDT, KIRSI 2005: Vanhan ihmisen kohtaaminen haastattelutilanteessa. – Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- MAKKONEN, ELINA 2005: Lapsuus menneen ja nykyisen vuoropuhelussa: kaltimolaisten muistelupuheen tarkastelua. – Saarikoski, Helena (toim.), *Leikkikentiltä. Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta*. Helsinki: SKS.
- MASSEY, DOREEN 2008: *Samanaikainen tila*. Tampere: Vastapaino.
- MURAKAMI, KYOKO 2004: Socially Organised Use of Memories of Mother in Narrative Re-Construction of Problematic Pasts. – Bamberg, Michael & Andrews, Molly (eds.), *Considering Counter-Narratives. Narrating, Resisting, Making Sense*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- NEUMAN-RAHN, KARIN 1924: *Sielullisesti sairas ihminen ja hänen hoitonsa*. Helsinki: WSOY.
- NYGÅRD, TOIVO 1998: *Erilaisten historiaa. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa*. Jyväskylä: Gummerus.
- PIETIKÄINEN, PETTERI 2013: *Hulluuden historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- PORTELLI, ALESSANDRO 2006: Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? – Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS.
- PÖYSÄ, JYRKI 2008: Positiointiteoria ja positiointianalyysi – uusia näkökulmia narratiivisen toimijuuden tarkasteluun. – Hägg, Samuli, Lehtimäki, Markku & Steinby, Liisa (toim.), *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Helsinki: SKS.
- PÖYSÄ, JYRKI 2010: Asemointinäkökulma haastattelujen kerronnallisuuden tarkastelussa. – Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.), *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.

- RASTAS, ANNA 2005: Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa. – Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- RAUNOLA, ILONA 2010: Osallisuus ja dialoginen paikantuminen etnografisessa kenttätyössä. – Pöysä, Jyrki, Järviluoma, Helmi & Vakimo, Sinikka (toim.), *Vaeltavat metodit*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- RUUSUVUORI, JOHANNA 2010: Vuorovaikutus ja valta haastattelussa – keskustelunanalyttinen näkökulma. – Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.), *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- RUUSUVUORI, JOHANNA & TIITTULA, LIISA 2005: Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. – Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- SAARIKANGAS, KIRSI 2002: Merkityksellinen tila: lähiöasuminen arkkitehtuurin, asukkaiden, menneen ja nykyisen kohtaamisena. – Syrjämaa, Taina & Tunturi, Janne (toim.), *Eletty ja muistettu tila*. Helsinki: SKS.
- SALO, MARKKU 1996: *Sietämisestä solidaarisuuteen. Mielisairaalaareformit Italiassa ja Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- THORSBY, KAREN 2004: Negotiating "Normality" When IVF Fails. – Bamberg, Michael & Andrews, Molly (eds.), *Considering Counter-Narratives. Narrating, Resisting, Making Sense*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- TIMONEN, JUKKA 2013: *Todellisuudesta toiseen. Identiteetin rakentuminen uskonnollisista yhteisöistä irtautuneiden elämäkertomuksissa*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- TRINCH, SHONNA L. & BERK-SELIGSON, SUSAN 2002: Narrating in Protective Order Interviews: A Source of Interactional Trouble. – *Language in Society* (31).
- UKKONEN, TAINA 2006: Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa. – Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS.
- VAN LANGENHOVE, LUK & HARRÉ, ROM 1999: Introducing Positioning Theory. – Harré, Rom & van Langenhove, Luk (eds.), *Positioning Theory. Moral Contexts of Intentional Action*. Oxford/Malden: Blackwell.
- VASENKARI, MARIA 1994: *Mitä se sanoo? Mistä se kertoo? Dialoginen antropologia, haastattelu ja folkloristiikka*. Folkloristiikan pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto, kulttuurien tutkimuksen laitos.

Filosofian maisteri Anna Kinnunen on perinteentutkimuksen jatko-opiskelija Itä-Suomen yliopistossa Joensuussa.